

НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ У СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСАХ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ТОТАЛІТАРИЗМУ

Історію України ХХ ст. складають сторінки славних злетів та гірких падінь, які об'єктивно відгукуються в суспільному поступі ХХІ століття. Наслідки тоталітарної держави, що характеризувалась знищенням української незалежності, політичними репресіями серед національно свідомої частини суспільства, деформацією споконвічно виробленої землеробської ментальності українців через політику колективізації та голодомору, не можливо подолати лише утвердженням незалежності України, необхідна цілеспрямована послідовна праця відновлення національної гідності у суспільній свідомості. Без відродження історичної пам'яті, усвідомлення уроків історії цей процес не матиме позитивних зрушень.

Національна спілка краєзнавців України, історія якої віддзеркалює етапи нашої держави, спрямовує свою діяльність на дослідження маловідомих, викреслених або заборонених в тоталітарні часи проблем української історії.

Краєзнавці одні з перших з початком незалежності підняли питання про політичні репресії в Україні 1917-1980-ті рр., зініціювали на чолі з академіком НАН України П.Т. Троньком Державну програму з підготовки науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією», яка нараховує нині 78 томів науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією», внаслідок чого виявлено за архівно-кримінальними справами СБУ понад 720 тис. жертв політичних репресій. У 1994 році Національна спілка краєзнавців виступила співзасновником науково-документального журналу "З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ".

З нагоди 75-річчя "Великого терору" Національна Спілка краєзнавців України, зокрема її голова - член-кореспондент НАН України заступник директора Інституту історії України НАН України Олександр Реєнт, члени Правління НСКУ Олег Бажан, Роман Подкур, Олександр Рубльов виступили з ініціативою провести разом з Інститутом історії України НАН України та Головною редколегією науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» наукову конференцію «Політичні репресії в Українській РСР 1937-1938 рр.: дослідницькі рефлексії та інтерпретації».

15 березня 2012 р. в приміщенні Інституту історії України НАН України зібралось більше 30 вчених, істориків, архівістів, викладачів вищих навчальних закладів, краєзнавців з Києва, Дніпропетровська, Кам'янця-Подільського, Рівного, Чернігова, Запоріжжя, Донецька, Харкова, Одеси, АР Крим та ін., щоб обговорити свої наукові здобутки з дослідження питань «Великого терору» і виробити конкретні пропозиції щодо значення цього трагічного явища в пам'яткоохоронній галузі, з тим, щоб наступні покоління, віддаючи дань безвинним жертвам тоталітарного режиму ХХ ст., не припустились помилок минулого в майбутньому.

Відкрив пленарне засідання директор Інституту історії України НАН України, академік НАН України В.А.Смолій, який підкреслив державну вагу поставленої конференцією проблеми, її роль у збереженні історичної пам'яті українського народу, відзначив необхідність співпраці науковців з працівниками галузевих державних архівів Служби безпеки та Міністерства внутрішніх справ України.

Про правовий доступ до архівних документів, зокрема архівно-слідчих справ жертв політичних репресій, розповіла відомий фахівець архівної справи, доктор історичних наук, радник міністра юстиції України І.Б. Матяш. Директор Галузевого державного архіву МВС України Н.І. Татусь торкнулась актуальної і малодослідженої проблеми депортації громадян в 1930-ті рр., підкресливши, що матеріали Галузевого державного архіву МВС виступають важливим джерелом у висвітленні форм та методів, механізмів та масштабів політичних репресій серед широких верств населення.

У виступі доктора історичних наук, першого заступника директора Українського інституту національної пам'яті В.В.Кривошеї аналізувались результати «польської операції» НКВС України 1937—1938 рр., наводились архівні відомості про мету та учасників сфабрикованої справи.

Начальник Галузевого державного архіву СБУ С.П. Ляковська ознайомила присутніх з міжнародними проектами СБУ з Інститутом досліджень тоталітаризму в Чехії, науковцями з Німеччини та Канади. Фахівці вивчають проблему притягнен-

ня виконавців каральних акцій НКВС до відповідальності у 1938-41 рр., намагаються дослідити людський фактор політичних репресій, розібратися, що змушувало людей брати участь у масових (каральних) акціях. Доповідач повідомила про підготовку архівом мартирологу - створення електронної бази даних на репресованих осіб за матеріалами кримінальних справ, котрі зберігаються у системі СБУ.

Дослідниця Т.В. Вронська розкрила одну із маловивчених складових політичного терору - штучну маргіналізацію членів родин "ворогів народу", підкресливши значення правових аспектів у вивченні державного терору радянської доби.

Регіональні особливості «Великого терору» розглядалися у виступах науковців з різних областей України: Олега Бажана, Романа Подкура, Олександра Рубльова з Києва, Е.П.Петровського з Одеси, В.М. Стойчева із Запоріжжя, Л.Б.Ровчак

із Харкова, Н.Р.Романець із Дніпропетровська, Л.А.Копійченко із Житомира, Д.В.Омельчука із Сімферополя, О.В. Лисенко з Чернігова.

Підсумковим документом наукового зібрання стало прийняття рекомендацій конференції, що прозвучали під час обговорень: порушити питання перед МВС України та його регіональних підрозділів щодо розсекречування архівних документів, які стосуються примусових виселень громадян України у період 1920-1950-х років; створити реєстр об'єктів, які пов'язані з інфраструктурою державного терору в УРСР: в'язниць, управлінь НКВС, табірних комплексів, місць проведення страт і поховань жертв політичних репресій; використати краєзнавчий потенціал у збиранні усних свідчень громадян, які пережили і пам'ятають часи тоталітарного режиму.

Руслана Маньковська

